

ROBERTO BOLAÑO ȘI LITERATURA RĂULUI

Publicată în 1996, *La literatura Nazi en América* (*Literatura nazistă în America**), cea de-a treia carte a scriitorului chilian Roberto Bolaño, a apărut în traducere engleză de-abia în 2008, iar în română în 2017, la Editura Univers (traducere semnată de Alina Cantacuzino). Concepută ca un dicționar al scriitorilor de extremă dreapta din America, *Literatura nazistă...* este, după *Detectivii sălbatici* și *2666*, o carte esențială în înțelegerea stilului, dar și a motivelor literare ale prozei lui Bolaño. Militant de stânga, așa cum îi stă bine unui scriitor provenit din America de Sud (Mario Vargas Llosa este o excepție), Bolaño și-a scris textele, ca și Julio Cortázar de altfel, sub influența ideilor de stânga. Dar, ca și la Julio Cortázar, proza lui Bolaño transcende, fără doar și poate, zona minată a ideologiei.

Aproape fără excepție, comentatorii operei lui Bolaño sunt de părere că motivul central în scrierile autorului chilian este Răul. Nu pot decât să subscriu și să spun că nici în cazul *Literaturii naziste în America* lucrurile nu stau altfel. Mai mult chiar, așa spune că Bolaño este un adevărat scriitor gnostic, care privește această lume din perspectiva unui Rău absolut, omniprezent, inevitabil. De-aici angoasa, dar și sentimentul ratării din textele sale. Omul, prin natura sa, este rău, egoist, plămădit dintr-un aluat corupt, stricat. Nici măcar arta nu-l mai poate salva. Cât de sumbru este, din această perspectivă, romanul postum *2666*! Personajele lui Bolaño sunt, de cele mai multe ori, rupte de lumea reală, tind să se izoleze într-o lume artificială. Ignoră crimele, războaiele, tot ceea ce le-ar putea strica fragilul echilibru obținut prin această izolare. Bineînțeles că există și excepții, iar aceste excepții sunt idealștii (un idealist a fost și Bolaño, dar un idealist lucid). Ei sunt cei expuși, vulnerabili, lipsiți de apărare, cei care, însuflețiți de un curaj nebun, încearcă să schimbe lumea. În cele din urmă, ca și cei din prima categorie, se ratează, însă au conștiința ratării lor.

În *Literatura nazistă în America*, acești idealști lipsesc. Cei portretizați în cartea lui Bolaño fac parte prima categorie. Sunt surprinse, în capitole ca *Familia Mendiluce*, *Precursori și anti-iluminști*, *Poeții blestemați*, *Frăția ariană*, diverse personaje cu veleități artistice și cu simpatii naziste. Niște artiști ratați, după modelul suprem al artistului ratat Adolf Hitler, a cărui umbră poate fi ghicită în aproape fiecare pagină a acestei minieniclopedii imaginare. Poetesa Edelmira Thompson Mendiluce, de exemplu, l-a întâlnit

pe Hitler, în 1929, la Berlin. Viitorul Führer i-a luat fiica în brațe, pe Luz Mendiluce Thompson, și a spus: „Este, fără îndoială, o fetiță minunată”. Momentul a fost immortalizat într-o poză, cu care Luz, fetița ținută în brațe de Hitler, se va lăuda toată viața.

Unele dintre personajele imaginate de Bolaño nu au ignorat cele ce se întâmplau în Europa începutului de secol XX. Mai mult, au luptat pe fronturile europene – de partea nașiștilor și a fasciștilor, bineînțeles. Aceste personaje sunt immortalizate în capitolul *Eroii mobili sau fragilitatea oglinzilor*. Ignacio Zubieta (Bogota 1911 – Berlin 1945), spre exemplu, „un elev bun, un sportiv extraordinar”, care „la treisprezece ani vorbea și scria corect în engleză și în franceză, cu o alură și o frumusețe bărbătească care-l făceau remarcat oriunde se afla, un excelent cunoscător al literaturii spaniole clasice..., un dansator extraordinar, cu o ținută vestimentară ireproșabilă și cu o vădită înclinație către genul sport, un bibliofil împătimit, jovial și fără vicii”, alege, în Războiul Civil din Spania, tabăra franchistă, iar în cel de-al Doilea Război Mondial, tabăra nazistă, înrolându-se într-o unitate SS franceză. Descrierea lui Ignacio este, în fapt, descrierea unui arian perfect, care, asemenea lui Hitler, își canalizează frustrările artistice într-un ideal războinic. Vocea auctorială, cu o notă ironică, adaugă descrierii de mai sus următoarele: „...totul la el părea să anunțe cele mai mari reușite sau cel puțin o viață în slujba țării și familiei lui. Dar hazardul sau poate viața în epoca teribilă pe care i-a fost dat (și pe care și-a ales) s-o trăiască i-au schimbat destinul în mod iremediabil”. Ignacio nu este doar un ratat, ci și, iată, o victimă a destinului (de unde și ratarea). Vocea auctorială, dincolo de ironie, chiar justifică acțiunile acestor personaje prin acțiunea implacabilă a destinului? Sau este doar un joc stilistic, de manevră literară? Aș înclina spre ultima variantă. O scurtă paranteză: scrisă în stilul sec al unui dicționar (dar foarte alert, cum la noi a făcut-o, la modul foarte serios, cu pretenții academice, George Călinescu), *Literatura nazistă în America* nu este doar un simplu dicționar sau enciclopedie, căci există diverse legături între personajele dicționarului (de rudenie, de prietenie), ceea ce îi dă cărții o alură romanescă. În *Epilog pentru monștri*, unde sunt catalogate „câteva personaje” și legăturile dintre ele, lucrurile devin mai clare. Am încheiat paranteza.

Unele dintre personajele *Literaturii naziste...* apar și în alte romane ale scriitorului chilian – o marcă a scriiturii lui Bolaño. Eugen Entrescu este un astfel de personaj. Aventurile sale erotice, dar și sfârșitul acestuia sunt surprinse în romanul *2666*. Născut la Bacău, în 1905, și mort într-un sat de lângă Chișinău, în 1944, crucificat de propriii săi soldați, generalul român Entrescu „s-a remarcat la cucerirea Odesei, asediul Sevastopolului, bătălia de la Stalingrad”. Dar principala calitate a lui Entrescu era aceea că „penisul lui în erecție măsoară 30 de cm, cu doi centimetri mai mult decât al actorului Dan Carmine”. Iată un motiv în plus de a-l plasa în capitolul *Epilog pentru monștri*.

Sfârșitul lui Ignacio Zubieta, mort în luptele de stradă din 1945, a fost mai puțin spectaculos decât cel al lui Entrescu. Nici opera sa – o plachetă de versuri și un volum subțire de memorii – nu pare a fi destinată să reziste timpului, iar autorul este destul de clar în această privință: „În 1959, un grup de extremă dreapta din Bogota publică... o carte intitulată *Crucea de fier*, cu subtitlul «Un columbian în lupta antibolșevică» (titlu și subtitlu la care în mod evident Zubieta nu avea nici o contribuție). Romanul sau nuvela (80 de pagini cu cinci fotografii ale lui Zubieta, îmbrăcat în uniformă, într-un restaurant din Paris, arătând cu un zâmbet tăios spre *Crucea de Fier*, singura distincție pe care columbianul o obținuse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial) este o apologie a prieteniei dintre soldați, care recurge la toate clișeele existente în literatura de gen și care a fost caracterizată de unul dintre criticii vremii ca un hibrid între Sven Hassel și José María Pemán”. Inutilitate, ratare totală, alegerea greșită a taberei în jocul social și politic în care scriitorii cad adeseori pradă, dar și lipsă de talent – iată numai câteva elemente care au deturnat nu numai destinul lui Ignacio, ci și destinele celorlalte personaje din *Literatura nazistă...* Un fel de replică, așa spune, în negativ a idealștilor din romanele lui Bolaño (în cele din urmă, tot niște ratați, dar glorioși în ratarea lor).

Spre deosebire de Ignacio, alți scriitori, precum Ernesto Pérez Masó, un „romancier realist, expresionist”, care a cultivat la un moment dat „decadentismul și realismul socialist”, nu participă la luptele de pe fronturile europene, însă se joacă cu ideologiile care au alimentat din plin cel de-al Doilea Război Mondial. În romanul *Supra celor săraci*, publicat în 1965 și în care descrie suferințele unei familii din Havana anilor '50, primele litere ale fiecărui capitol compun acrostihul VIVA ADOLF HITLER. Mai mult, primele litere din fiecare al doilea paragraf alcătuiesc CĂCAT DE ȚĂRIȘOARĂ, iar cele ale fiecărui al treilea

paragraf formează acrostihul CE AȘTEAPTĂ SUA: „Am feștelit-o, avea să spună mai târziu, erau prea ușor de dezlegat, dar dacă le-aș fi făcut mai simple, nu și-ar fi dat nimeni seama”.

În capitolul *Ramírez Hoffman, infamul*, intră în scenă însuși autorul, folosind chiar numele său – Bolaño. Căutând o urmă a *infamului* poet nazist Ramírez în diverse reviste literare, Bolaño găsește câteva articole care nu fac decât să accentueze atmosfera sumbră a cărții și care lămuresc, o dată în plus, perspectiva propusă de *Literatura nazistă în America*. Astfel, într-o revistă franceză a unei mișcări numite „scriitură barbară”, mișcare condusă de un fost portar parizian (probabil Ramírez însuși), literatura clasică este supusă unei defăimări cu iz satanic: „Una dintre activitățile mișcării consta în săvârșirea unei liturghii negre în care erau maltratate cărțile clasice. Fostul portar își începuse cariera în mai 1968. În timp ce studenții ridicau baricade, el se închisese în mica sa gheretă de portar al unei clădiri somptuoase de pe rue des Eaux și se masturba cu cărți de Victor Hugo și Balzac, urina pe Stendhal, mânjea cu căcat pagini din Chateaubriand, își făcea tăieturi pe diverse părți ale corpului și pe urmă păta cu sânge frumoase exemplare din Flaubert, Lamartine, Musset. Așa, spunea el, se apucase de scris. Grupul «scriitorilor barbari» era alcătuit din femei de serviciu, măcelari, gardieni, lăcătuși, birocrati de categorie joasă, infirmieri, figuranți de cinema”.

Textele „scriitorilor barbari” din revista franceză sunt însoțite de un laudatio semnat de un anume Jules Defoe (posibil pseudonim, bănuiește Bolaño, al *infamului* Ramírez), în care acesta „milita pentru literatura scrisă de cei străini de literatură”: „Revoluția încă neîmplinită a literaturii, spunea Defoe, va fi, într-un anume fel, și abolirea ei. Când poezia o vor face non-poezii și o vor citi non-cititorii”.

Literatura nazistă în America, această minieniclopedie imaginară a scriitorilor infami care au ales, în secolul al XX-lea, tabăra extremei drepte, propune o viziune sumbră, pe dos, a literaturii. Mai exact, sunt surprinse multiplele fețe ale Răului în literatură, un Rău provenit din afara acesteia. Deși activist politic, Bolaño este în primul rând scriitor și știe foarte bine că misiunea sa este aceea de a exorciza, prin înfruntare directă, Răul din lume. De a-l expune direct, fără edulcorări, fără ezitări.

*Roberto Bolaño, *Literatura nazistă în America*, traducere de Alina Cantacuzino, București, Editura Univers, 2017